

Механізм управління інноваційними процесами аграрних підприємств

У статті розглядаються проблеми реалізації інноваційних процесів аграрних підприємств. Досліджено сутність та особливості інноваційної діяльності та інноваційних процесів аграрних підприємств. Запропоновано трирівневу структуру організаційно-економічного механізму управління інноваційними процесами аграрних підприємств.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність АПК, інноваційні процеси в АПК, механізм управління інноваційними процесами АПК.

В статье рассматриваются проблемы реализации инновационных процессов аграрных предприятий. Исследованы суть и особенности инновационной деятельности и инновационных процессов аграрных предприятий. Предложена трехуровневая структура организационно-экономического механизма управления инновационными процессами аграрных предприятий.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность АПК, инновационные процессы в АПК, механизм управления инновационными процессами в АПК.

The article deals with the problems of innovation processes realization in the agricultural enterprises. The nature and characteristics of innovation activity and innovation processes of the agribusiness enterprises are researched. Three-tier structure of the organizational-economic mechanism of innovation processes management of agricultural enterprises is developed.

Keywords: innovations, innovation activity of the agricultural sector, innovation processes in the agricultural sector, mechanism of innovative processes management in the agricultural sector.

Постановка проблеми. Варто зазначити, що поступовий перехід України до постіндустріального укладу та інноваційного способу виробництва сільськогосподарської продукції ставить перед аграрною сферою нові завдання. При цьому, як свідчить досвід країн із розвинутою ринковою економікою, саме наука, наукомісткі технології та активна інноваційна діяльність є вихідною рушійною силою всього господарського життя, і переважний приріст сільськогосподарського виробництва забезпечується саме за рахунок практичної реалізації науково-технічних досягнень.

Дослідження переконливо засвідчують, що саме інноваційна діяльність аграрних підприємств, спрямована на розробку і впровадження ефективних інноваційних технологій, є ключовою детермінантою формування конкурентоспроможності аграрного сектору. При цьому зауважимо, що першочерговим завданням стає побудова ефективних органі-

заційно-економічних та управлінських механізмів, які орієнтовані на сприяння інноваційним процесам в аграрній сфері та одержання максимальних економічних ефектів від впровадження інновацій і інноваційних технологій.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню теоретичних і практичних питань формування механізмів управління інноваційними процесами аграрних підприємств присвячено значну кількість наукових праць. Вагомий внесок у теорію і практику управління інноваційними процесами в АПК здійснили такі науковці, як М.М. Гаврилюк, А.І. Гордійчук, С.І. Дем'яненко, А.М. Зоргач, П.М. Музика, П.Т. Саблук, В.Г. Чабан, О.Г. Шпикуляк, О.І. Янковська та ін. В наукових працях зазначених авторів досліджується сутність та особливості інноваційної діяльності в АПК, які обумовлюють специфіку управління інноваційними процесами в галузі та розкриваються ключові елементи менеджменту аграрних інновацій на різних рівнях, від макрорівня до мікрорівня.

За високої позитивної оцінки наукових досліджень із вказаної проблематики окремі аспекти управління інноваційних процесів аграрних підприємств залишаються дискусійними і потребують комплексного наукового опрацювання. Передусім зауважимо, що на даний момент у вітчизняній економічній літературі фактично відсутні розробки системно-структурних механізмів управління інноваційними процесами в АПК, які б дозволяли інтегрувати в єдине окремі рівні і ланки інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Мета статті. Відповідно до актуальності обраного напрямку досліджень та виявлених прогалин у вітчизняній і зарубіжній теорії і методології управління інноваційними процесами в АПК основна мета статті полягає у розробці та обґрунтуванні інтегрованого організаційно-економічного механізму управління інноваційними процесами в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показують, що для економіки України та її аграрної сфери сьогодні характерне різке зниження показників інноваційної активності, продовжує збільшуватися тенденція зниження творчої діяльності підприємств в сфері нових технологій та нових видів продукції. Інноваційною діяльністю займається мале число аграрних підприємств, переважна ж більшість із них взагалі в короткостроковій перспективі не ставлять питання про неї, посилаючись на нездоланні в сьогоденні умовах складності пошуку фінансування. У той же час можемо констатувати, що домогтися успіхів в умовах конкурентного аграрного ринку підприємства можуть лише шляхом свідомої та цілеспрямованої інноваційної діяльності.

У дослідженнях О.І. Янковської виділено п'ять особливостей інноваційного процесу в сільському господарстві: три-

валий процес розробки новації; інновації носять, як правило, покращувальний характер; дослідження живих організмів; провідна роль науково-дослідних установ; залежність від природної зони та клімату [11].

На думку А.М. Зоргач, «інноваційна діяльність, як і інноваційний процес у аграрному секторі, порівняно з іншими галузями характеризується тривалими термінами розробок та апробації, що пов'язано зі значною потребою у часі задля того, щоб ввести нові селекції сортів рослин чи порід тварин» [3].

Розвиток інновацій аграрних підприємств може здійснюватися насамперед через взаємодію зовнішнього і внутрішнього середовища, через розвиток складових внутрішнього середовища та наявного ресурсного потенціалу. В умовах нестабільного зовнішнього середовища інноваційний розвиток здійснюється переважно на великих підприємствах завдяки власним фінансовим можливостям. Для аграрних підприємств запровадження інновацій у виробництво це передусім:

- впровадження нових технологій виробництва сільськогосподарської сировини в рослинництві та тваринництві;
- застосування нових більш продуктивних порід у тваринництві та нових сортів рослин, більш продуктивних та стійкіших до хвороб та несприятливих природно-кліматичних проявів;
- використання біотехнологій, які дають змогу отримати нові продукти більш якісні, корисні, що мають оздоровчий та профілактичний ефект;
- застосування нових технічних засобів та технологій обробітку ґрунту, очистки та зберігання сировини;
- застосування енергозберігаючих технологій, застосування екологічних інновацій, які відповідно дають змогу збільшити врожайність, продуктивність, мінімізувати втрати та гарантувати безпеку навколишнього середовища [10].

Проте помітимо, що попри деклароване розуміння необхідності обрання саме інноваційного шляху розвитку вітчизняного аграрного сектору, практичні заходи в цьому напрямку є край недостатніми і безсистемними, що зокрема підтверджується роботах [6, 9]. Як зазначає П.М. Музика, «хоча значення інноваційної діяльності для сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання постійно зростає, проте відомо, що підприємства аграрного сектору зазнають серйозної кризи в інноваційній сфері» [9]. Якщо ж не вживати активних заходів для її подолання, як з боку держави, так і керівництва підприємств, несприятливі наслідки позначатимуться у найближчому майбутньому [6].

На наш переконливий погляд, до найважливіших чинників, необхідних для формування в АПК розвинутого та ефективного ринку науково-технічної та інноваційної продукції агропромислового призначення, належать:

- забезпечення науково-дослідної сфери АПК висококваліфікованими кадрами в достатній кількості та фінансовими ресурсами в необхідних обсягах;
- формування спільного взаємозумовленого економічного зростання зацікавленості як у виробників, так і у споживачів до науково-технічної та інноваційної продукції;

- організація спеціалізованих ринкових структур у сфері науково-дослідних та інноваційних розробок агропромислового призначення та реалізація їх у практиці господарювання в усіх галузях і сферах АПК, а також досягнення високого рівня матеріально-технологічного забезпечення наукових і впроваджувальних формувальних;

- розробка та застосування в межах національного АПК науково обґрунтованого економічного механізму регулювання функціонування і стимулювання розвитку ринку науково-технічної та інноваційної продукції, який охоплював би вирішення питань ціноутворення, оподаткування, фінансування та кредитування науково-дослідної діяльності та формував достатні стимули до інноваційної діяльності.

З нашої точки зору, найбільш доцільно розглядати організаційно-економічний механізм управління інноваційними процесами в аграрній сфері на трьох рівнях: національному, галузевому (регіональному) та рівні аграрних підприємств (рис. 1).

Таким чином, запропонований організаційно-економічний механізм управління інноваційними процесами аграрних підприємств складається із трьох структурних рівнів:

1. Національного рівня, на якому формується загальна стратегія інноваційного розвитку країни, визначаються базові пріоритети інноваційної діяльності (вектор пріоритетів у інноваціях), у тому числі в аграрній сфері, формуються механізми стимулювання і підтримки інновацій та розробляється нормативно-правова база інноваційної діяльності. Можемо констатувати, що активізація інноваційного процесу та підвищення його ефективності, включаючи широке освоєння досягнень високих технологій та негайне оновлення активної частини основних виробничих фондів аграрних підприємств, є базовим вектором розвитку та підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу країни.

2. Галузевого та регіонального рівнів, де відбувається інституціоналізація механізму інноваційної діяльності та формується функціональна і забезпечуюча інфраструктура ринку аграрних інновацій, а саме: створюється ринок інноваційних рішень (винаходів, патентів, ліцензій, ноу-хау тощо), формується інфраструктура інноваційної діяльності (створюються бізнес-інкубатори, аграрні інноваційні кластери, агропромислові наукові парки тощо), створюється система ресурсної та організаційної підтримки інноваційних процесів в АПК.

Пошук підходів до управління інноваційною діяльністю в АПК на галузевому та регіональному рівнях має бути пов'язаний передовсім із розробкою інноваційної стратегії АПК та створенням так званого ресурсного блоку інноваційного розвитку. Створення ресурсного блоку інноваційного розвитку АПК має сприяти розв'язанню проблем фінансового, матеріального і кадрового забезпечення [4].

Актуальним завданням у створенні механізмів управління інноваційною діяльністю на рівні галузевого і регіонального АПК є координування процесу розробки системи підтримки інноваційної діяльності, складовими якої є об'єкти інфраструктури: науково-технічні альянси, консорціуми, спільні

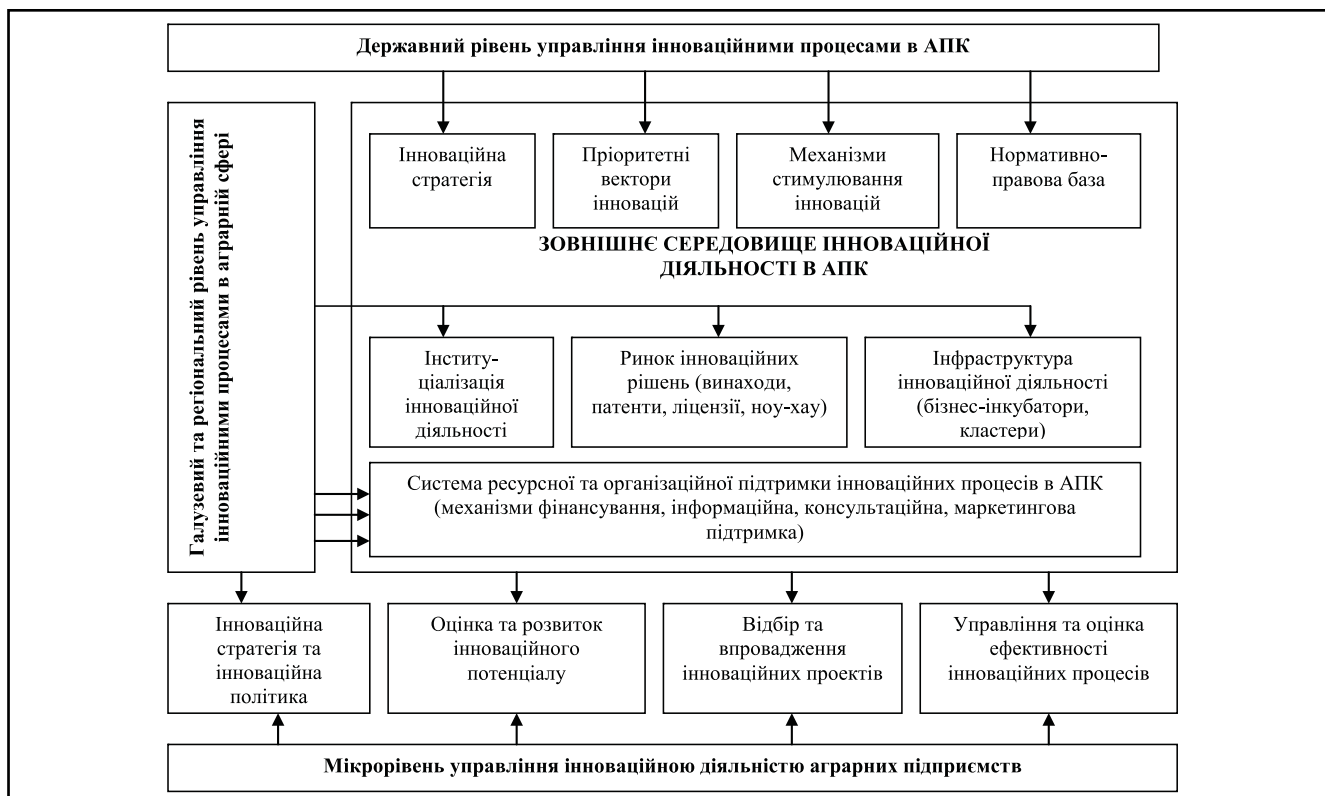

Рисунок 1. Організаційно-економічний механізм управління інноваційними процесами в аграрній сфері (побудовано автором)

інноваційні підприємства, бізнес-інкубатори, агропромислові наукові парки та інноваційні кластерні структури в аграрній сфері [6].

З. Мікрорівня, тобто рівня окремих господарських суб'єктів у сфері АПК, які безпосередньо здійснюють інноваційну діяльність, займаються практичним впровадженням інноваційних проектів, виготовляють і реалізують на ринку інноваційну продукцію або впроваджують інноваційні технології. Управління інноваційним розвитком аграрного виробництва потребує розробки відповідного організаційно-економічного механізму на рівні підприємства – тобто формування його інноваційної політики (яка у переважній більшості випадків розглядається як частина інвестиційної політики [3, 5]) і реалізація її здійснюється через наступний організаційно-економічний механізм (рис. 2).

Вважаємо, що метою інноваційної політики має стати впровадження інновацій та інноваційних технологій у діяльність аграрних підприємств для забезпечення задоволення потреб замовників та оптимального використання стратегічно важливих ресурсів підприємства. На наш погляд, інноваційна політика регламентує складну систему науково-технічної, маркетингової, управлінської, виробничої і економічної діяльності аграрного підприємства, виражає відношення керівництва до інноваційної діяльності підприємства та визначає її мету, напрями, функції і форми реалізації інновацій та інноваційних технологій.

Вітчизняний дослідник у сфері інноваційної політики аграрних підприємств В.В. Лаврук робить значний акцент не

на технічній, а на маркетинговій орієнтованості інноваційної політики підприємств АПК. На думку автора, «формування інноваційної політики базується на двох аспектах»: по-перше, ретельному вивченню потреб ринку і споживачів, яким у перспективі повинна відповідати маркетингова інноваційна товарна політика підприємства; по-друге, ресурси, тобто досягнення в науковій і виробничій сферах, технологіях, управлінських механізмах, матеріальні, трудові, фінансові та інформаційні ресурси [8].

Як зауважує в своїх дослідженнях А.В. Кудлай, «інноваційна політика аграрних підприємств містить у собі важливі стратегічні і тактичні аспекти». Перший полягає в можливості розробки і реалізації довгострокових інноваційних проектів і програм, що забезпечують максимально ефективно досягнення глобальних цілей аграрних підприємств. Заходи тактичного характеру покликані сприяти підвищенню якості продукції й ефективності виробництва, а також зміцненню інноваційного потенціалу підприємств [7].

На підставі проведеного дослідження організаційно-економічних механізмів управління інноваційними процесами аграрних підприємств можемо дійти висновку, що в загальному випадку формування та реалізація інноваційної політики на підприємствах аграрної галузі повинні відбуватися поетапно, відповідно до представленого ітераційного алгоритму (рис. 3).

За результатами здійснених нами досліджень вважаємо, що алгоритм побудови інноваційної політики аграрних підприємств передбачає визначення і узгодження цілей ро-

Рисунок 2. Основні принципи і забезпечуючі елементи інноваційної політики аграрного підприємства (побудовано автором)

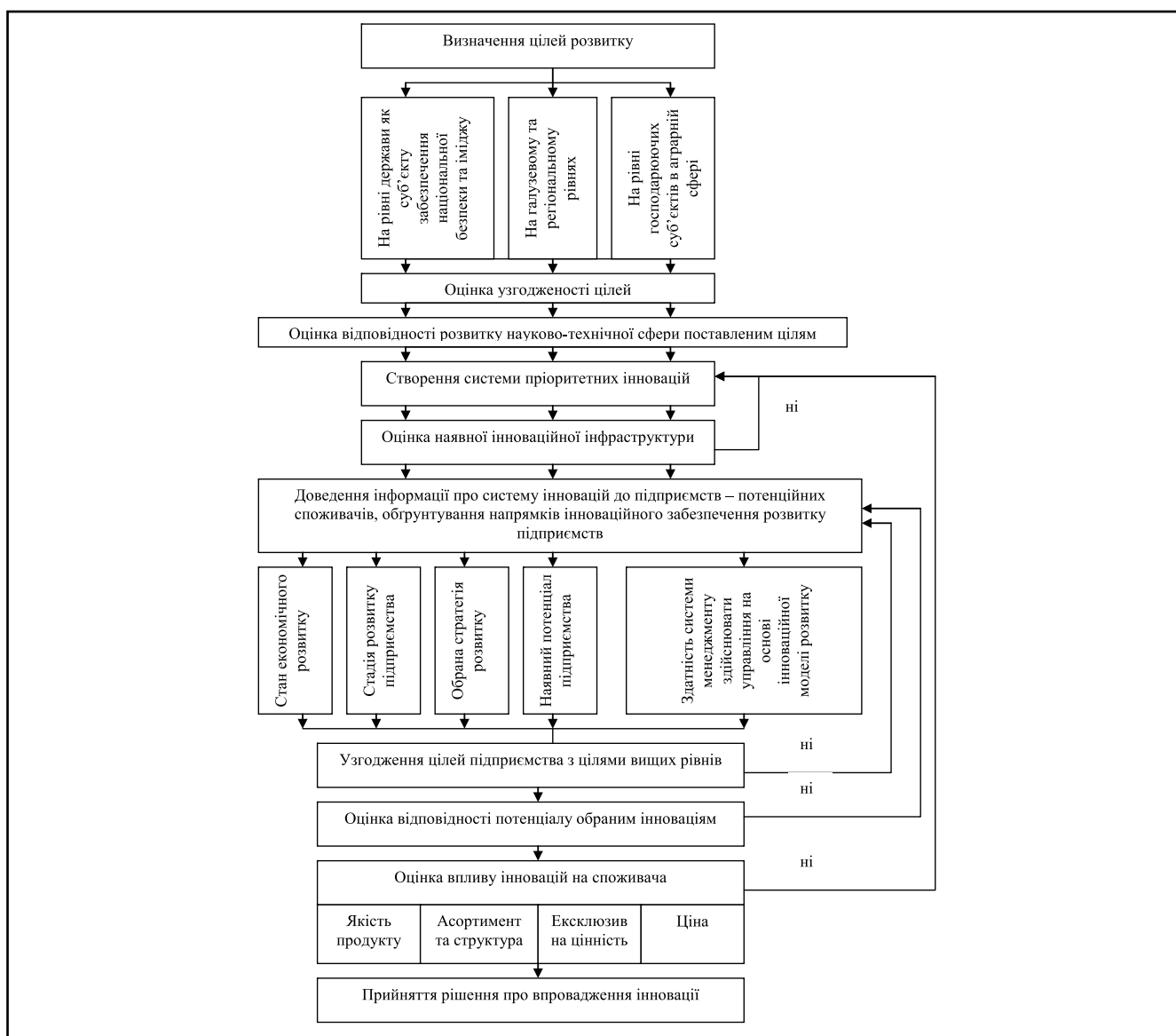

Рисунок 3. Ітераційний алгоритм формування інноваційної політики аграрних підприємств (складено автором)

звитку на всіх рівнях (макрорівень, галузевий та регіональний рівень та мікрорівень); формування пріоритетних векторів інноваційного розвитку галузі; системну оцінку та формування інноваційної інфраструктури аграрної сфери; моніторинг стану розвитку інноваційного потенціалу аграрних підприємств та розробку заходів щодо реалізації і впровадження конкретних інноваційних проектів у галузі.

Висновки

За результатами проведеного дослідження можемо дійти висновку, що інновації та інноваційні технології на сучасному етапі стають критично-важливим чинником успішного розвитку сільськогосподарських та переробних підприємств АПК. Інновацію в аграрній сфері слід розглядати як кінцевий результат інноваційної діяльності, який набув форми принципово нового або значно вдосконаленого виду продукції (роботи, послуги), техніки чи технології і якому передували науково-дослідні роботи з використанням нових методів, технологій, методик.

За результатами досліджень запропоновано структуру організаційно-економічного механізму управління інноваційними процесами аграрних підприємств, яка складається із трьох структурних рівнів: національного рівня, на якому формується загальна стратегія інноваційного розвитку країни, визначаються базові пріоритети інноваційної діяльності, формуються механізми стимулювання і підтримки інновацій та розробляється нормативно-правова база інноваційної діяльності; галузевого та регіонального рівнів, де відбувається інституціалізація механізму інноваційної діяльності та формується функціональна і забезпечуюча інфраструктура ринку аграрних інновацій та мікрорівня, тобто рівня окремих господарських суб'єктів у сфері АПК, які безпосередньо здійснюють інноваційну діяльність.

Література

1. Гаврилюк М.М. Агропромислового виробництва – інноваційний шлях розвитку // Економіка АПК, 2005. – №8. – С. 19–22.
2. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.
3. Зоргач А.М. Ефективність застосування інноваційних проектів в аграрних підприємствах: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.confcontact.com/2008dec/5_zorgach.htm
4. Зубець М.В. Про стратегію утвердження інноваційної моделі розвитку аграрної економіки // Економіка АПК, 2010. – №12. – С. 23–28.
5. Інновації АПК: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://agpr.info/index.php?o=61>
6. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: [монографія] / [Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. та ін.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
7. Кудлай А.В. Інноваційний розвиток економіки: регіональна модель // Економічний простір: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ПДА-БА, 2008. – №17. – С. 30–40.
8. Лаврук В.В. Інноваційний продукт у сільському господарстві як результат інноваційного процесу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=218>
9. Музика П.М. Форми і методи розвитку підприємництва в аграрному виробництві – невід'ємна складова інноваційної діяльності // Наука і методика: зб. наук.-метод. праць. – К., 2008. – №15. – С. 28–37.
10. Чабан В.Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору // Економіка АПК, 2006. – №7. – С. 68–72.
11. Янковська О.І. Особливості інновацій в сільському господарстві: [Електронний ресурс] // Економіка. Управління. Інновації: електронне наукове фахове видання. – 2010. – №2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10yaoicg.pdf

О.С. ЕМЕЛЬЯНОВ,
д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України, НДІ,
Є.Р. БЕРШЕДА,
д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України,
О.Ю. РУДЧЕНКО,
д.е.н., професор, НДІ,
М.М. ШКІЛЬНЯК,
д.е.н., РВ ФДМУ

Залучення іноземних інвестицій в Україну в процесі приватизації

У статті розглядаються актуальні питання регулювання залучення іноземних інвестицій в Україну в процесі приватизації з урахуванням вимог забезпечення національної безпеки, перш за все стосовно стратегічно важливих підприємств.

Ключові слова: іноземні інвестиції, приватизація, національна безпека, стратегічно важливі підприємства.

В статье рассматриваются актуальные вопросы регулирования привлечения иностранных инвестиций в Украину в процессе приватизации с учетом требований обеспечения национальной безопасности, прежде всего применительно к стратегически важным предприятиям.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, приватизация, национальная безопасность, стратегически важные предприятия.